

מכון הדר

MECHON HADAR

ספירה כמסמלת חיבה, בנייה והזרה

ר' אביטל הוכשטיין – hochstein@hadar.org

פרשת במדבר, תשע"ז

קריאה בפרשה שלפנינו מעלה שאלות מורכבות הנוגעות במתח שבין העולם הערכי המצטייר בפסוקים לבין השקפת עולמם של רבים מאיתנו כיום, בהקשר למעורבותן של נשים בחברה האזרחית. דווקא בצומת רגיש זה, אני רוצה להציע מספר הנחות יסוד ומתודות לגישה אל טקסטים מסורתיים העוסקים בפירוש התורה.

הנחת יסוד אחת היא שיש בהם חכמה, חכמת חיים, חכמה שנובעת מכך שדורות רבים של אנשים, צלם אלוהים, עסקו בהם, נגעו בהם, עצבו אותם ועוצבו על ידם. הנחת יסוד זו מובילה לכך שדבר ראשון שיש לעשות ביחס למקורות הוא להקשיב להם, להבין אותם, לשמוע את מה שיש להם לאמר. או אז יש מקום לתהות על שנשמע, להבין את השלכות הנאמר, לעמוד על אופן האמירה ועל ההשלכה מאופן דיבור זה, או אז יש מקום לביקורת, לשאלה.

***

הפסוקים הפותחים את פרשת במדבר מתארים סצינה מוכרת: "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַר סִינַי בְּאֵהָל מוֹעֵד" (במדבר א, א'). היא מתרחשת במדבר סיני, משה נמצא באוהל מועד, והאלוהים פונה אליו. אבל לא רק מקום המפגש מצוין, אלא גם תאריכו: "בְּאֵהָל מוֹעֵד לְחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִיית לְצֵאתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְאֵמֶר" (שם). התאריך עצמו, א' סיוון, איננו תאריך מיוחד. מה שמיוחד הוא דווקא חוסר

הייחוד, זוהי תחילת השגרה המדברית. אנו בשנה השנייה ליציאה ממצרים, אחרי חג הפסח, כלומר אחרי הפסח המדברי הראשון, שהרי בפסח הראשון יצאו ממצרים. אירועי יציאת מצרים הסתיימו, קבלת התורה כמו גם בניית המשכן נמצאות מאחורי בני ישראל והם מצויים בראשיתה של השגרה המדברית בדרכם לכנען.

שגרה זו נפתחת בציווי: "שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֵדֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבוֹתָם בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת כָּל זָכָר לְגִלְגָּלְתָּם" (שם, ב'). פירושו של רש"י מהדהד, ואולי אף מייצר, מסגרת רגשית לספירה הזו – ולמעשי הספירה של בני ישראל בכלל:

רש"י על במדבר א, א'

וידבר. במדבר סיני באחד לחדש וגו' מתוך חיבתן לפניו מונה אותם כל שעה.

אליבא דרש"י יש פה מפגש אוהב, מלא חיבה בין אלוהי ישראל לעמו. כאשר יש לנו דבר מה שאנו אוהבים, אנו נוטים לספור אותו, לוודא שלא אבד, להמחיש לעצמנו כמה ממנו יש. וכך גם האלוהים, מתוך אהבתו לישראל מונה אותם. עיון באופן הספירה מעצים לכאורה חוויה זו: מניית שמות. הדרישה היא לספור את האנשים באמצעות שמותם. ספירה אישית, נוגעת, של כל אחד ואחד.

ואולם, עיון מדוקדק נוסף באופן שבו נספרים בני ישראל מבהיר ממדים נוספים של ספירה זו, ביניהם גם מיהם הנספרים, ומתוך כך גם מי אינם. בני ישראל נמנים 'למשפחותם' 'לבית אבותם', הכוונה כנראה היא ספירה באמצעות חלוקה לחטיבות קטנות, כלומר ספירת האנשים באמצעות יחידות משפחתיות רב דוריות, המכונות פה משפחות, ודו-דוריות, המכונות פה בתי אב. אולם על אף שמשפחה היא לכאורה מרחב מכליל, הרי שהמספר הסופי אמור לכלול 'כל זכר' – כלומר רק הזכרים נספרים.

ההשלכות של ספירה שכזו רבות. ראשית, טכנית או עניינית: נשים לא נספרות. ראשון אינו נישא, הן אינן חלק מעדת בני ישראל ששם מוזכר ונמנה. משמעות הדבר היא, שכנראה כמו ילדים, הן נתפסות כתלויות בגברים בהקשר זה. שנית, משפחות מסוימות לא נספרות – כמו משפחות בהן ישנה אשה

אלמנה. כך הופכות חטיבות חברתיות שלימות לשקופות – אין לחברים בהן שם שראוי לאזכור, ואין הם נכללים במספרים המרכיבים את 'עדת בני ישראל'.¹

קשה שלא לחוש בילבול למול פירושו של רש"י, אשר מציע למעשה כי האל האוהב יתום ואלמנה, במעשה חיבתו – מנייה, מדיר דווקא אותם.

הדרה גוררת ומייצרת הדרה, וכך בתלמוד הבבלי אנו מוצאים מדרש הלכה המקדים את ההתמקדות בזכרים כבר לחלקו הראשון של הפסוק:

תלמוד בבלי בבא בתרא דף קט עמוד ב'

אמר רבא, אמר קרא: ... - משפחת אב קרויה משפחה, משפחת אם אינה קרויה משפחה, דכתיב:
"למשפחותם לבית אבותם"

האינטואיציה הזו, שמשפחה בפסוקים שלפנינו מתייחסת לזכרים, איננה רק אינטואיציה אלא הבנה הנובעת ממקומות שונים בפסוקים ובעצם מקריאה זהירה ומדויקת שלהם. ראשית מסמיכות המילים בפסוק כפי שזו מוצגת במדרש ההלכה: "למשפחותם לבית אבותם". המילה משפחה אמנם בעלת מטען מכליל, כך שהיא עשויה לכולל גם נשים, אולם המסורת הפרשנית שלפנינו בוחרת לקרוא אותה לאור סמיכותה לביטוי 'בית אבותם', וכך לראות בה התייחסות לזכרים של המשפחה. שנית, הפסוק הבא מציע הקשר לפסוקים שעשוי להתפרש אף הוא כהסבר להיעדרן של הנשים מהספירה הזו, שכן מדובר בהקשר הנתפס מסורתית כתחום זכרי ומדיר – צבא: "מִן עֲשָׂרִים שָׁנָה וְנִמְעָלָה כָּל יֵצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצָבָאָתָם אֶתָּה וְאַהֲרֹן" (שם, ג'). כלומר המנייה היא בעצם מנייתם של מי שנתפסים כראויים לצאת לצבא, הגברים בני ה-20 ומעלה.

ברוך הלוי אפשטיין, בעל התורה תמימה,² מציעה סיבה אחרת ומפתיעה שבגינה לא נכללות הנשים במנייה זו:

---

¹ אפשר כמובן לשוב ולתהות, האם הסינון בספירה זו הוא שמייצר תודעה ההופכת פרטים מסוימים בקהילה לשקופים.
² שהתפרסם ב-1902.

תורה תמימה הערות במדבר פרק א

טעם הדבר פשוט משום שהגברים הם בוני העולם וישובו, ואשר על כן נקראו הזכרים בשם בנים על שם בנין.

בעל התורה תמימה מציע בסיס רעיוני ובלשני למנייתם של הזכרים בלבד ברגע זה, בסיס רעיוני אשר על פניו איננו מעוגן בפסוקים שלפנינו. הוא מסביר כי מי שנמנו היו הזכרים משום שהם בוני העולם. כמה דברים מפתיעים בפירושו של התורה תמימה. למשל, הוא איננו נשען על עוגן מדיר בלשון הפסוקים, אף שעוגן שכזה כאמור מצוי בפסוקים. ומאידך, ההתמקדות בבניין העולם מבלבלת וכמוה גם ההתמקדות בבנים שכן שניהם חסרים מן הפסוקים.

ואולם בצד הבלבול יש לשים לב שבעל התורה תמימה מציע מדרש מדהים, לפיו הצבא מעורב בפרויקט הגדול של בניית העולם. הדבר נעשה באמצעות מדרש אשר הולך ונע מן הזכרים הנמנים, מהבית והחוצה, מבית אב גרעיני למשפחה רב דורית, משפחה שרק זכרים – נמנים בה. בעל המדרש מקשר בין זכרים לבנים. קישור טבעי אולי, אך לא דרשני, שכן המילה בנים איננה מצויה בפסוקים. אולם, קישור זה מאפשר לבעל המדרש לייצר זיקה בין בנים לבין בנייה. משום שרק בנים לשיטתו עסוקים בבנייה. אולם בנייה איננה נושא הדיון אלא צבא. כך, אם כן, הוא מטעין את הרגע הייחודי של תחילת שגרת המדבר, יצירת הצבא ותחילת המסע לכיוון ארץ ישראל, במטען של בניין, של בנייה, בבנייה ששותפים לה רק זכרים.³

הקישור בין ראיית הגברים כבוני עולם לבין תיאורם כיוצאי צבא, מציע מוקד חדש לעשייה הצבאית. לא עוד יוצאי צבא במובן הצר ביותר, אלא ראיית הצבא כמרחב עשיר, אקטיבי, יוצר. הצבא איננו אמצעי להשלמת המשימה הצרה של כיבוש או הגנה, אלא הוא זרוע של העדה המגויסת לפרויקט הרחב של בניית העולם, איננו מונים רק חיילים האמונים של בטחון הבית, כי אם חברים פעילים הנושאים באחריות לבנוי ופיתוח העולם כולו.⁴

---

³ יש לזכור כי בני ישראל עצמם לא רואים בנקודת זמן זו תחילתו של מסע רב דורי בין 40 שנה, אלא מסע קצר בהרבה בדרך לכנען. כך שהבנייה היא לאו דווקא של קיום מדברי ארץ טווח, אלא אולי מובנת כבר מתוך ההקשר של הכניסה לארץ.
⁴ הוכחתו של בעל התורה תמימה מקורה בדרשה מתנחומא, המתייחסת לקשר בין המילה 'בן' לבין המילה 'בנייה', שנעשה במדרש עם תיאור לידתו של נח בבראשית. על אביו של נח נאמר: "ויולד בן", לעומת רצף הפסוקים בבראשית שבו מוזכר על פי רוב פשוט שם הבן. את הייחוד הסגנוני מסביר הדרשן בתנחומא כך- "ויולד בן שממנו נברא העולם. ויקרא את שמו נח" מדרש

***

כקוראת מודרנית במדינת ישראל, הרחבת הפרויקט של צבא העם לפרויקט בונה – ולא רק הורס, יצרני ולא רק כובש או מגן, מרגשת ואופטימית. אולם, עם הרחבת הפרוייקט הצבאי ישנה גם הרחבה של התחום ממנו מודרות נשים.

ניתן אולי לקרוא סימן שאלה על הדרת הנשים מן הפרוייקט הרחב של בניין העולם בפסוק מהמשך הפרשה, המסכם את מניית העם. תיאור זה של הספירה, בניגוד לפסוקים הפותחים את הפרשה, נוקט לשון מכלילה ואיננו מזכיר שהמנייה היא של זכרים בלבד, ולא עוד אלא שמשבצת אל תוכו פעולת הלידה:

במדבר א, י"ח

וְאֵת כָּל־הָעֵדָה הַקְהִילוּ בְּאֶחָד לְחֻדְשׁ הַשָּׁנִי וַיִּתְּלָצוּ עַל־מִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפָּר שְׁמוֹת מִן־
עֲשָׂרִים שָׁנָה וְנִמְעָלָה לְגַלְגָּלָתָם

ואולם, מכלול הפסוקים הללו, על אף הלשון המכלילה בסופם, עשויים להותיר אותנו, קוראיהם וקוראותיהם בני ובנות התקופה, באי-נוחות, בחוסר פיוס. מתוך תחושה זו, הייתי רוצה להזמין אותנו לחשוב על האופן שבו אנו, בחברות השונות בהן אנו חיים, מונים את האנשים סביבנו. האם אנחנו מונים אותם מתוך חיבה? האם אנחנו מונים אדם אדם בשמו, באמצעות משפחות, בתי אב או בתי אם? מיהם האנשים שאינם זוכים להימנות על ידינו, ומדוע? האם ייתכן שהרוח המשימתית, המגוייסת, שנושבת סביבנו מביאה אותנו לעתים להעלים עין מאנשים השותפים לנו בבניין הבית והעולם?

(תנחומא (ורשא) פרשת בראשית). אחרי המבול והרס העולם, ה'בנייה' הפרקטית מאוד של צאצאים על ידי נח, מובנת כבניית העולם ומובאת כדוגמא בסיסית לבנייה שכזו. ואולם בניין העולם על ידי העמדת צאצאים, הוא מרחב נשי טיפוסי – לידה. עולה הרושם כי הדרשה על המילה 'בניין' יש בה גם מעין הפיכתו של מרחב נשי טיפוסי למרחב גברי.